

A MAGYAR CSIPKE JÖVŐJE.

A gépi csipke ma jóformán már teljesen kiaknázta a technikai fejlődés összes lehetőségeit. Egyazon tökéletességgel utánozza a vert és varrott csipkét, a recét és a többi ezekkel rokon kézimunkákat. A valódi csipkében mégis talán sohasem volt nagyobb a kereslet, mint ma. Közönsége Európában a társadalom két legszélsőbb rétegéből kerül ki: a felső tízezrek s a parasztosztály asszonyainak köréből. A művelt középosztály gyöngébb fele már szintén rá kezd jönni arra, hogy bármily tetszetős, a divat követelményeihez függően alkalmazkodó s olcsó a gépi csipke, tartósság és simulékonyság tekintetében a valódi csipkével nem is vetekedhetik. S hogy annak a pénznek az árán, amit egy-egy asszony egy életen át gépi csipkére költ, nemcsak magát és lakását szerelhetné föl valódi csipkével, de ezt egy emberöltőn át még a következő nemzedék is használhatná.

A valódi csipke azonban szerfölött drága, a középosztály pedig általában, de különösen nálunk, tökében sokkal szegényebb, semminthogy olyan befektetésekre szánhatná rá magát, aminőkkel csupán egy finomabb, valódi csipkegarnitúra beszerzése jár. A gépi csipkére épp azért ezután is nagy jövő vár. Azok a nagyvállalatok pedig, amelyek külföldön egész országrészek csipkeverő kézműveseit szolgálatukba hajtják, az egyszerűbb csipkefajtáktól eltekintve, ezután is egyelőre a gazdag emberek körében fogják közönségüket keresni. A nép leányai és asszonyai szerény csipkeszükségletük kielégítésére szintén mindig megtalálják a forrást, amíg a csipkét általában viselni fogják s vagy maguk készítik ezt, vagy amint ez különösen nálunk szokás, a csipkeveréssel hivatásszerűen foglalkozó falusi asszonyoktól szerzik meg.

A valódi csipke gyártásának azonban külföldön is vannak korlátai s ezek annál nagyobbak, minél inkább industrialódik el egy-egy vidék, amely egykor a csipkekészítés hazája volt, minél inkább vonják munkásaik körébe ennek asszony népét a különböző gyárak. A gyáripar munkásainak bérével a mezőgazdasági munka árát is fölszigázta. Ez a körülmény a valódi csipke gyártását, amely mint tömegárú ma is csak olcsón kerülhet piacra, olyan országokban is a minimumra apasztotta, ahol hajdanában egész községek apraja-nagyja, ezek férfinépe is csipkeveréssel kereste kenyerét.

A csipkeverés, mint Selmezbánya város tanácsa már 1560-ban kijelentette, ma is könnyű kereset, de rosszul fizet s csak olyan vidékeken virágzik, ahol más alkalom a keresetre nincs vagy az esztendőnek csak egy-egy rövid időszakában akad. Ilyen vidék a csehországi Érchegeység tömérdek bányájával, fejlett érckohászatával s földművelésre alkalmatlan területével, továbbá az óriási cseh fürdővárosok és ezek környéke. Ausztriában hivatalos közlések szerint a csipkeveréssel foglalkozó nők száma 35—40 ezerre tehető s ezek túlnyomó része Csehországban dolgozik. Nincs vidék Európában, amely csipkeverő munkásai számával Csehországgal vetekednék. Hogy Csehország a csipkekézműipar terén korunkban Franciaországgal s Belgiummal szemben is milyen jelentős szerephez jutott, annak semmi sem élénkebb bizonyossága, mint az, hogy a hollandiai királynő udvari szállítója is egy cseh csipkekereskedő cég.

A Magyarországon forgalomba kerülő valódi csipke kilencvenkilenc százaléka Csehországból való. A statisztikai adatok, amelyek ennek az importált csipkének értékéről szólnak, nem állanak rendelkezésemre. Csak azt tudom, hogy pusztán néhány zólyom-megyei házaló, aki egy régi császári pátens alapján a bányavárosok egykori területén faluról falura járva kereskedik ezzel, évenként 30—40 ezer korona értékű csipkét hozat Csehországból. Pedig bányavárosaink területére esik a csipkeverés fölkarolására irányuló állami intézkedések oroszlánrésze. Mindazonáltal az itteni iskolák és műhelyek s az innen kikerült munkásnők összes termelésének értéke egy-egy évben alig haladja meg a hat-hét-ezer koronát. Az iskolák költsége viszont több mint tízezer korona. A körmöcbányai állami csipkeverőiskola vezetése ugyancsak szakavatott kezekben van. Az innen kikerülő

növendékek csipkái kiválóság és csínosság tekintetében nemcsak vetekednek a cseh csipkével, de ezt nem egyszer felül is mulják.

Amikor a múlt század nyolcvanas éveinek elején a kereskedelmi minisztériumban egyes iparművészeti technikák meghonosítását, illetve regenerálását határozták el, az az elv lett az irányadó, hogy az állami beavatkozást ott kell kezdeni, ahol az illető technika régen is virágzott. S bányavárosaink még a múlt század hatvanas éveiben is a csipkekereskedésnek forgalmas központjai voltak, amelyek a csipkét a környékbeli bányásztelepek asszonyneptől szedték össze s nemcsak az ország különböző vidékeire, de Lengyelországba és Oroszországba is szállították. Amikor az orvosok és természetvizsgálók egyesülete 1847-ben Eperjesen tartotta vándorgyűléseit, Pulszky Ferenc kezdesére kiállítást is rendeztek a város és környékének kézműipari munkáiból. Mint az egyesület akkori évkönyvében olvashatjuk, a soóvári csipke ezen a kiállításon általános feltűnést keltett s a kiállítás ismertetője ugyancsak kifakadt az eperjesi paszományos és gombkötőcéh szűkkeblősége miatt, mely a soóvári csipkét a város piacán akkor már nem engedte forgalomba hozni.

Még régebben, a XVIII. században és a következő elején a Szepességből és Gömörből temérdek csipkét szállítottak az Alföldre, ahol ilyen csipketerítők és kendők elvéve még ma is láthatók. A kassai múzeumnak legutóbb Békéscsabáról egy egész ládára való csipkegyűjteményt küldtek eladás végett, amelynek egyes darabjairól nyilvánvaló, hogy a XVIII. században a Szepességen és Gömörben készültek. Hogy azonban a csipkeverés nemcsak az eddig felsorolt helyeken honosodott meg már évszázadok előtt s terjedt el nálunk, ennek semmi sem élénkebb bizonyossága, mint az, hogy Zemplén megyén kezdve le Borsodig s nyugat felé haladva Pozsony és Trencsén vármegyékig mindenütt találunk több-kevesebb községet, amelyben, csenevész állapotban ugyan, a csipkeverés még ma is él. S ezeknek a sorában nemcsak tót és német, de magyar falvak is akadnak. A nyitrai megyei Ghimes egyike itt azoknak a színmagyar községeknek, amelyek tót szomszédaik közé ékelve elszigetelten is megőrizték faji sajátosságaikat. Itt alig van ház, ahol csipkeverőszerszámok nem lennének. A csipkeverést kötésnek nevezik s a kizárólag házi használatra szánt csipke primitív, a verőkék azonban, amelyekkel dolgoznak, annál cifrábbak, valószínű miniatűr kopjafák, amelyeket azonfelül még csörgő karikákkal és cifrázott csüngőkkel is díszítenek. Hasonló szerzőségeket láttam Hont megye nyugati felében, ahol a csipkeverés szintén igen elterjedt. Itt azonban falunként már csak néhány asszony foglalkozik ezzel hivatászerűen s látja el a falubeli nők viseletének csipkeszükségletét. A Soóvárral egybeépült Sóbányán készülő főkötőcsipkét három vármegye falusi asszonynepe viseli még ma is.

A Szepességen Löcsén kívül Szepesbela környékén egész sor falu van, ahol a csipkeverést üzik. Liptóban a három Szlécs a csipkeverés fészke. Árvában nemrégiben még szintén volt néhány falu,

JÁRÓ IMRE RAJZA.

ahol primitív galandok készültek a csipkeverő párnán. Az ország északnyugati vármegyében szintén sok a csipkeverő asszony. Tradícióknak tehát, mint látjuk, a Dunán innen és Tiszán innen ugyancsak bővében vagyunk. A vert csipkének, mint kereskedelmi cikknek jövője tekintetében azonban épp azok a vidékek, ahol a csipkeverés relative még ma is virágzik, esnek legkevésbé latba.

Körmöcbányán és Selmechányán a bányamivelés egyre jelentéktelenebb s a még üzemben levő bányákban az állam ma jóformán már csak humanitárius szempontból foglalkoztatja a szegény bányász népet. A bányászok asszonyai és leányai már nem ülnek naphosszat otthon, mint hajdanában, amikor a férfiak bőségesen kerestek s amikor a csipkeverés a pénz nagyobb vásárló erejénél fogva, nemcsak számottevő mellékkereset volt, de időtöltésnek is kitűnően bevált. Nyáron a szabadban, télen a jól fűtött szobában három-négy ház asszonynépe is egybegyűlt s dolgozott egymással versenyt a csipkén, miközben vidám terefere folyt. Amire a városi őrutoronyban, a munka végét jelezve, megszólalt a napi járó földön lármázó fakolomp, hazaszéledtek s amire a ház férfinépe a bányából otthon termett, a főzéssel is elkészültek. Selmechányán ma a bányászok asszonyai és leányai gyárakban dolgoznak s aránylag többet keresnek, mint a férfiak. Egy odavaló polgárasszony nemrégiben történt haláláig éveken át részesült állami támogatásban, oly célból, hogy a csipkeverést terjessze, de újabban már tanítványai sem akadtak. Selmechányának elevenség tekintetében egykor városokkal vetekedő „külutcai” közül ma már csak Hodrusbányán készül csipke, de itt is csak Vörös városi főjegyző buzgólkodásából, aki jóformán kizárólag a maga erejéből iskolát is tart fenn és sok önmegtágadással törekszik arra, hogy azokat az asszonyokat, akiket itt még a gyárak szolgálatukba nem hajtottak, a csipkeverés révén keresethez juttassa. Fáradozása, jóllehet utánjárásával fővárosi kereskedőktől is sikerült állandó megrendelésekre szert tennie, inkább pedagógiai szempontból értékes, amennyiben a kényes munka révén tisztaságra és csinra szoktatja az elszegényedésükkel kapcsolatban magukat is, házuk táját is elhanyagoló bányászok asszony- és leánynépet.

Jóformán szintén csak pedagógiai szempontból van jelentősége a körmöcbányai állami csipkeverőiskolának is, amelynek vezetői váltig panaszkodnak, hogy az iskolából kikerülve növendékeik nem igen akarnak többé csipkét verni. S ez természetes is, amikor ezzel a kereset maximuma naponként az egy koronát sem igen haladja meg s gyárakba, szolgálatba vagy napszámba szegődve jóval többet kapnak.

Falvakban, ahol a mezei munka, különösen északi vármegyéinkben, közel félesztendeig szünetel, célszerűbbnek látszanék a csipkeverés fejlesztése, különösen ott, ahol ezt a technikát kisebb vagy nagyobb mértékben a nép asszonyai minden irányítás nélkül már régtől fogva művelik. A parasztcsipke készítőitől azonban addig, amíg a csipkét a falusi nép maga is vásárolja, sohasem fogunk kapni kereskedelmi forgalomba hozható munkát. Nem mintha kellő vezetés mellett ezeknek az egyszerű asszonyoknak a keze alól nem kerülhetne ki a kényes izlésnek is megfelelő finomabb csipke; de mert, bármennyire is látszik ez ellenmondásnak, nincs az a dúsgazdag úrinő, aki aránylag jobban honorálná a csipkeverő munkáját, mint a falusi nők.

A sárosmezei Sóbányán, ahol a csipkeverés fejlesztését Rejtő Sándor műegyetemi tanár, akkori iparfelügyelő kezdesére szintén a nyolcvanas években indították meg, igen szép eredményeket értek el a csipkeverőiskolával. Egy-két asszonyon kívül azonban a finomabb munkának az itteni csipkeverőket sem tudta az iskola meghódítani. Újabban Nagy Ida és nővére foglalkoztatja sok eredménnyel a sóvári csipkeverőnőket. Nyolc év alatt mintegy száz munkást sikerült a finomabb csipkekészítésnek megnyerniök. Bizvást állíthatom, hogy technikai kiválóságával a sóvári csipke ugyancsak felülmúlja a csehországi csipkét s így ha drágább is, ezzel kellő üzleti irányítás esetén hova-hamar versenyezni fog, különösen akkor, ha szép régi mintáikat karolja föl. Tömeges árú azonban magából Sóovárról sohasem fog kikerülni, a míg a nép viseletéből a csipke ki nem vész. Egy-egy főkörtöre való csipkéért ugyanis a sárosi, zempléni és szepesi tót asszonyok

80 filléren kezdve 6—7 koronáig terjedő árakat fizetnek. A legolcsóbb fajtából egy gyermekleány is elkészít napjában egyet, holott a kereskedelmi forgalomba kerülő csipke készítői közül a legügyesebbek külföldön sem keresnek sokkal többet, mint átlag napi egy koronát. Bármily helyesnek lássék is az elv, hogy egyes intézményeket, technikákat a már meglévő alapokon, a régi tradíciókból kiindulva a legcélszerűbb továbbfejleszteni, vannak körülmények, amelyek megvalósítását nem egyszer lehetetlenné teszik.

Ilyen gátló körülmények akasztják meg a vert csipke fejlesztését a Szepességen is, ahol különösen a német falvak népe sok szép régi csipkét őrzött meg, ezek motívumait helyel-közzel még ma készülő csipkéin is elég ügyesen utánozza. A csipketerítők, abroszok, kendők divatja azonban, amelyekkel nemrégiben itt még minden asszony ládája tele volt, mindinkább szünőfélben van. A nép jómódú s ha télnék idején, amikor a maga természetete kender fonásával és szövésével végzett, asszonynepe hozzá is nyúl a csipkeverőszerszámokhoz, ezekkel csak időtöltésből bíbelődik s mások számára talán még akkor sem készítené csipkét, ha munkáját jobban fizetnék, mint ahogy ez ma általában szokás. A csipkeveréssel tehát csak ott érhetünk el kulturális és közgazdasági szempontból véve egyaránt jelentős eredményeket, ahol az ezzel járó szegényes keresetre a nép valóban rászorult, ahol a sajátos természeti és gazdasági viszonyoknál fogva egyéb keresetre az év túlnyomó részén át egyáltalán nem nyílik alkalom, ahol azonban a népiskola már előkészítette a talajt az ilyen finomabb kézimunka meghonosítására. Ilyen vidékek egyebütt alig vannak nagyobb számmal Európában, mint éppen Magyarországon. Óriási erdőgazdaságaink ezer és ezer családnak nyújtanak szegényes keresetet. Ezek a családok hegyek között, erdős völgyek mélyén, télen meg sem közelíthető kisebb-nagyobb telepeken laknak s eltekintve az erdőben dolgozó meglett férfiaktól, valósággal téli álmat alusznak.

Az iskola ezek gyereknépét már itt is meghódította, a felnőtt asszonyok és leányok azonban a ház rendbentartásával járó munkán kívül haszontalanságokkal ütik agyon az időt. Nagyon csalódnánk, ha azt hinnők, hogy ezeken a telepeken merőben elmaradt, teljesen kulturátlan emberek laknak. Bányavárosaink határában az erdei munkások jó része régi bányászcsaládok ivadékaiból került ki. Vannak egykor magasabb kulturális fokról tanuskodó hagyományaik, sok helyütt, különösen Besztercebányán óriási határában primitív alakjában a csipkeverést is ősmérik.

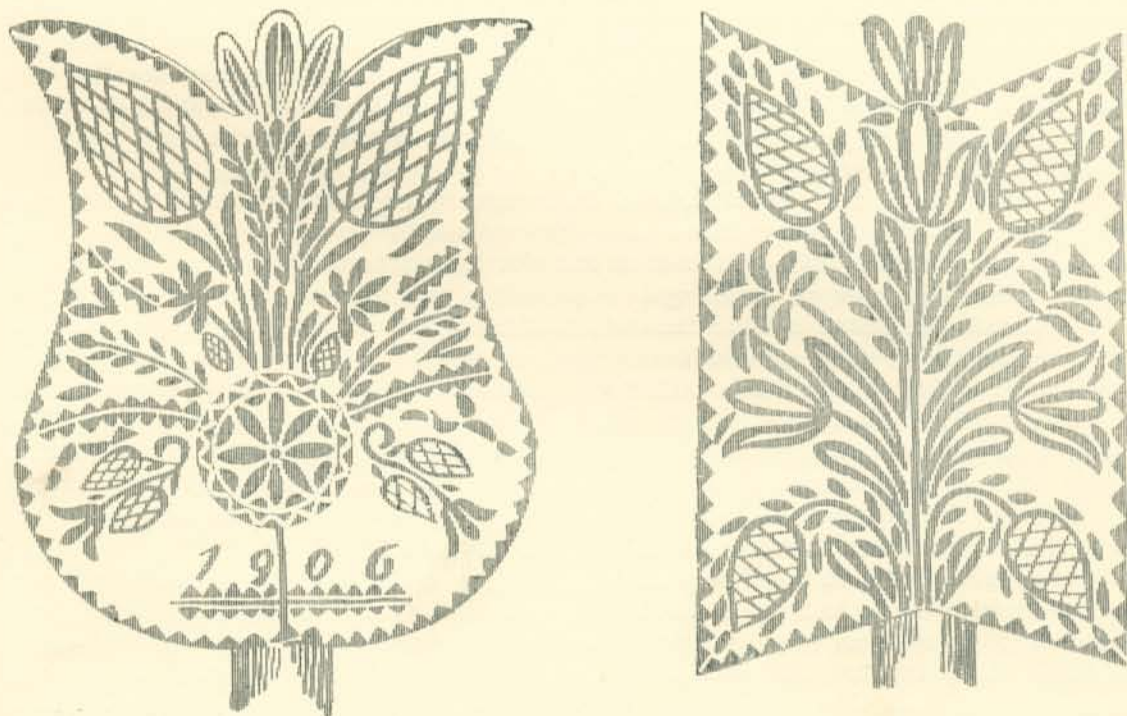
Vannak országszerte fürdőtelepeink, amelyekben télen át is több száz főnyi asszony- és leánynép lakik. Fürdőink szezona átlag hat-nyolc hétig tart. Az esztendő többi részében ezek az emberek, akik gyáarak és földművelés híján az egész éven át ennek a néhány hétnek a keresetéből élnek, valósággal nem tudják, hogy mivel üssék agyon idejüket.

Vannak régi fényes múltú városaink, amelyek földrajzi helyzetüknél, de még inkább a közelmúlt hibás vasúti politikájánál fogva mindinkább elmaradnak a világtól. Ezek régi iparososztályának ivadékaik, családjukat otthonhagyva, már évek óta Amerikában dolgozva töltik el életük javát s átlag minden két-három évben látogatnak haza. Csak amire a megfeszítő munkától megrokkantak, maradnak végleg itthon. A vidéken amerikai menyecskeknek hívják azokat az asszonyokat, akiknek férje Amerikában keresi meg a család kenyerét, akik azonban rendszeres házimunka híján ott vannak minden mulatságon s nyilvános összejövetelen és néha százsámra is láthatók.

A csipkekészítés terén minden eredmény attól függ, tudunk-e nagy tömegben piacra hozni megfelelő árút. A csipke kereseti viszonyainak megfelelően forgalomba hozatalával a kereskedő is csak szerény haszonra számíthat s így megfelelő mennyiségű árúra van szüksége, hogy egyáltalában érdemes legyen ezzel az üzletággal foglalkozni. Olyan nagy tömegben, mint ma Csehországban, a csipke csak ott kerülhet piacra, ahol más keresetre a lakosság női részének nem nyílik alkalma s ahol ez erre a minimális keresetre is ugyancsak rá van szorulva. Hogy ilyen vidékeknek bővíben vagyunk, az az eddig mondottakból eléggé nyilvánvaló s kereskedőink is akadnának, akik a háziiparszerűleg készülő csipkét összegyűjtik és forgalomba hoznák. Bányavárosainkban még ma is

vannak kereskedők, akik a magyarországi csipkének egykor külföldön is jó hiréből kifolyólag, még az amerikai Egyesült-Államokba is szállítanak csipkével díszített konfekció-árút, amelyet azonban szintén csehországi csipkével montíroznak, mert Magyarországon megfelelő áron csipkeverőiskoláink minden igyekezete ellenére sem tudnak elég csipkére szert tenni. Iskoláink helyhez kötött szervezetükkel ezen a bajon nem is fognak soha segíteni s fönntartásuk csak akkor jogosult, ha nem munkásokat, de csipkeverő tanítónőket fognak nevelni. Nem iskolákra, de vándortanítónőkre lenne szükségünk, akik szívükben annyi lelkesedéssel, mint Uttmann Borbála a XVI. században a szász Érchegeységben, járnák be azokat a vidékeket, ahol a csipkeverés meghonosítása eredményeket ígér s ahol akad vállalkozó szellem, mely a termelt csipkét forgalomba hozza. Ilyen vidékeknek bővíben vagyunk s különösen a járt utaktól félre eső, gyakran igen népes telepeken, amelyekkel nálunk a közigazgatás is alig törődik, fogadnák tárt karokkal az ilyen tanítónőt, aki az asszonyokat és leányokat a szinte szórakozásszámba menő csipkeverésre, esetleg a varrott csipke készítésére megtanítaná. Csak ha ezerszámra rendelkezünk munkásokkal, akik az egyszerűbb fajtájú, olcsó csipke készítésével rendszeresen foglalkoznak, csak akkor lehet kilátásunk arra, hogy az ezekből kiváló ügyesebb munkások révén előállítható finomabb csipkével művészi iparunknak ez az ága Európa iparművészetében művészi tekintetben is számot tesz. Különösen akkor, ha csipketechnikánk művészi irányításával a régi magyar csipke szép és gazdag hagyományaiból indulunk ki és ezeket fejlesztjük modern szellemben tovább.

DIVALD KORNÉL.

SZÉKELYFÖLDI SULYKOK.